

Introduktion

Dette nummer af Tidsskriftet Politik beskæftiger sig med et emne, der ikke tidligere har været genstand for systematisk undersøgelse, nemlig relationen mellem religion og lokalpolitik. Hverken i Danmark eller internationalt eksisterer der forskning, der har undersøgt religions betydning for lokalpolitikere, lokalpolitiske beslutninger og/eller lokalpolitiske strukturer. Ikke desto mindre er emnet højaktuelt.

Temaartiklerne udspringer af et éndags-seminar om religion og lokalpolitik i oktober 2013. Seminaret var finansieret af Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier på Københavns Universitet og blev afholdt samme sted. Seminaret var arrangeret af undertegnede. I det følgende vil artiklerne blive introduceret, men inden dette vil der være en kort introduktion til temaet.

Seminarets foredrag af forskere fra Danmark, Norge og Sverige perspektiverede temaet religion og lokalpolitik ud fra forskellige cases, men trods eksemplernes forskellige tematiske og metodologiske perspektiver var der alligevel nogle fælles tråde, som viser de nordiske samfunds relative ensartede indretning og udvikling.

Religion og politik er et forskningsmæssigt tema, som har været diskuteret igennem flere år.¹ Religion er kommet på den politiske dagsorden, og årsagerne er mange; migration, globale (geo)politiske forandringer efter kommunismens fald i Østeuropa, revitalisering af bl.a. kristendom, hinduisme og islam som samfundsprojekt i eksempelvis USA, Indien og Mellemøsten og (de) sekulariseringsprocesser, der sætter relationen mellem stat og religion på dagsordenen (Wuthnow 1998, Veer 1994, Eickelman and Piscatori 1996). Samtidig er der siden 1990'erne sket store ændringer i forvaltningen af velfærdsstaten med et nyt effektiviseringsparadigme, som transformerer offentlige institutioner indefra (Gauthier, Martikainen & Woodhead 2013, Pedersen 2011). Det er forandringsprocesser af betydning for hele samfundet og for relationen mellem det politiske felt og religion på alle niveauer – selvsagt også i lokalpolitik, men de mere systematiske undersøgelser af det sidstnævnte niveau,

det lokalpolitiske, har manglet. Således har spørgsmålet om relationen religion og lokalpolitik ikke været genstand for undersøgelser hverken i Danmark eller andre nordiske lande på trods af flere konkrete sager, hvor lokalpolitikere diskuterer religionspolitiske spørgsmål. Det kan for eksempel være spørgsmål om hellige bygningers placering i lokalsamfundet (moskéer, kirker og/eller templer). Især spørgsmålet om muslimers position i lokalsamfund har været og er genstand for diskussioner. Debatter om eksempelvis moskébyggerier har spillet en rolle i lokalpolitikken i Aarhus, Haderslev, København og andre steder, og det har fået både lokal- og landspolitisk opmærksomhed, ligesom forskere har interesseret sig for moskébyggerier i et lokalpolitisk perspektiv (Berg-Sørensen 2011, Jacobsen 2011, Lippert-Rasmussen 2011, Lægaard 2010). Sager om, hvorvidt kommunerne skal tillade religiøse ritualer i skolen – eksempelvis julegudstjenester, skoleafslutningsgudstjenester, Santa Luciaoptog, eidfester m.m. – er genstand for offentlig debat i flere kommuner ligesom folkeskolers organisering af religionsfag og indhold (kristendomskundskab og konfirmationsundervisning) debatteres lokalt. Der findes eksempler på diskussioner om religiøst sanktioneret madtilberedelse og behandlingspraksis i institutioner – typisk diskussioner om alternative behandlingsmetoder og halalslagtet kød (fra vuggestue til plejehjem). Det kan også være sager om, hvorvidt kommunen skal tilbyde neutrale ceremonier for livets store overgange som bryllup og begravelse. Det samme gælder spørgsmålet om, hvorvidt en kommune skal etablere ikke-religiøse gravpladser og/eller gravpladser for andre religioner. Alle er det sager, som fra tid til anden bliver aktualiseret af politikere, politiske grupper eller medierne i flere af de nordiske lande.

Det er ofte medierne, der tager enkelt-sager om religion op og på den måde mere eller mindre tvinger lokalpolitikere til at forholde sig til sager, som de måske ikke har taget principiel stilling til tidligere. Et eksempel på en mediegenereret sag er diskussionen om brugen af halalslagtet kød i danske institutioner. Den 21. juli 2013

bragte Ekstra Bladet en artikel, hvor det blev beskrevet, at køkkenet på Hvidovre Hospital udelukkende serverede halalslagtet oksekød til sine patienter.² Historien blev hurtigt til en sag for Region Hovedstaden og udvalgte kommuners lokalpolitikere på baggrund af en intens interesse fra hele den danske dagspresse med deltagere fra hele det politiske miljø, forskere samt repræsentanter fra forskellige interessegrupper, heriblandt også religiøse organisationer. Herefter blev historien gjort til et regionspolitisk anliggende og sidenhen diskuteret i Folketinget hvor sagen fandt sin afslutning. Her blev det fastslået, at brugen af halalslagtet kød kunne fortsætte i danske institutioner, så længe dette var i overensstemmelse med principper for ernæringsrigtig kost samt praktiske og ressourcemæssige rammer.

Debatten i medierne afspejler en uenighed om religionens, dvs. islams, berettigelse i det offentlige rum, mens en efterfølgende redegørelse fra Regionsrådet tydeligt markerer, hvordan der ved hjælp af en sekulær logik argumenteres for den gældende ordning. Heri understreges det, „[...] at det i regionens madpolitik præciseres, at religiøsitet ikke lægges til grund for tilrettelæggelse af fødevarerindkøb [...]“.³ På trods af regionens sekulære fødevarerpolitiske og økonomiske argumentation bliver den offentlige og politiske diskussion til en konflikt om en religiøs praksis' berettigelse i det institutionelle rum. Sagen vidner om generelle strukturelle forandringsprocesser for religiøse spørgsmåls betydning i offentlige danske institutioner. I dette tilfælde handlede spørgsmålet om kommuner og regioners fødevarerpolitik for institutioner, som politiseres ud fra en værdipolitisk skabelon, der eksplicit involverer islam, hvorfor det i sidste ende bliver til et religionspolitisk spørgsmål. Flere kommuner og regioner har efterfølgende revideret deres politik for fødevarerindkøb og i en enkelt kommune – Hvidovre – var spørgsmålet ligefrem bestemmende for konstitueringsaftalen efter kommunalvalget i 2013.⁴

Det er strukturelle forandringsprocesser, som ovenfor beskrevet eksempel, der i øjeblikket ændrer religiøse spørgsmåls betydning i offentlige danske institutioner. Det er kommunerne i de nordiske lande, der politisk bestemmer indretningen af de kommunale institutioner ud fra de rammer, som landets parlamenter giver. Derfor er lokalpolitikere i centrum af de processer, som påvirker ændringen af de religiøse spørgsmåls betydning i kommunale institutioner, uanset om det drejer sig om religiøse spørgsmål i forbindelse med børnepassning, skoler, ældrepleje, lokalplaner osv.

Artiklerne i tidsskriftet viser, hvordan religion (re)aktualiseres inden for alle disse områder ud fra forskellige årsager. I nogle tilfælde er det migranternes religiøse baggrund og afledte diskussioner om kommunale plura-

listiske og multireligiøse politikker, som er den direkte anledning til diskussioner om religions placering i offentlige institutioner. I andre tilfælde er det spørgsmålet om fortolkningen og rækkevidden af sekulære principper som grundlag for lokalpolitik og institutioners virke, som er anledningen. Artiklerne viser, at begge årsager kan være grundlag for aktuelle diskussioner om religion i lokalpolitikken.

Det er håbet, at temaartiklerne kan styrke det faglige grundlag for studiet af religion og lokalpolitik. Det må erkendes, at hverken i Danmark eller internationalt er emnet ikke særlig velfunderet – endnu. Også for religions- og samfundsvidenskabernes egen skyld er der behov for at styrke emnet teoretisk og empirisk.

I den første artikel undersøger seniorforsker *Pål Ketil Botvar* fra den norske kirkeforskningsinstitution Stiftelsen Kirkeforskning, KIFO, hvordan norske kommuner forholder sig til religion som et politisk tema, ud fra en analyse af lokale fejring af den norske nationaldag den 17. maj. Den norske nationaldag adskiller sig fra lignende nationaldagsmarkeringer i Danmark og Sverige ved sin store folkelige tilslutning. Et flertal af den norske befolkning deltager i offentlige fejring. Botvar ser nærmere på, hvordan religion gør sig gældende i kommunale markeringer af dagen, og undersøger, om der kan være en partipolitisk sammenhæng i placeringen af religion (som oftest den norske kirke) i arrangementerne. Nationaldagen er en velvalgt case, da alle kommuner har deres eget lokale arrangement den 17. maj. Det giver en enestående mulighed for at udføre et komparativt studie af forholdet mellem religion og lokalpolitik i Norge. Spørgsmålet er, om religion bliver politiseret på lokalt niveau, når det handler om nationaldagsfejring, og om aktuelle diskussioner om det multikulturelle og/eller sekulære samfund har en betydning for den lokale udformning af dagen?

I den anden artikel introducerer *Brian Arly Jacobsen* (undertegnede) det lokalpolitiske felt teoretisk og empirisk ud fra et casestudie om konflikter over konfirmationsundervisningen i folkeskolen. Disse konflikter er blevet mere hyppige de seneste år på baggrund af skolereformer samt forvaltningsmæssige og skolepolitiske ønsker om en mere effektiv og pædagogisk moderne undervisning. Forsøg på at flytte konfirmationsundervisningen ud af skolerne ses i artiklen som et resultat af neolibérale reformtiltag med sekulariserende konsekvenser for kirke-stat-relationen i Danmark. Denne form for sekularisering karakteriseres her som en hypersekularisering – en sekularisering, som overskrider eller overdeterminerer den politiske vilje.

Religionsforsker *Marie Vejrup Nielsen* analyserer eksempler på konkrete møder mellem folkekirken og kommunerne. Hendes eksempler tager udgangspunkt i tre former for beskyttelse af folkekirkebygninger:

kirkeindsigten, kirkebyggelinjen og kirkeomgivelsesfredningen. Analysen fortæller om en særlig relation mellem folkekirke og kommuner, som til stadighed er under forhandling. Nielsen diskuterer interaktionen mellem de to institutioner ud fra et 'governance'-perspektiv formuleret af politologen Marcel Maussen, der lægger vægt på, hvilke aktører og strukturer der former forholdet mellem religiøse grupper og samfundet. Ud fra konkrete eksempler diskuterer artiklen folkekirkens position i forhold til lokale myndigheder. Artiklen peger i sin konklusion på, at det primært er generelle overvejelser om kulturarv, som styrer beslutninger i disse eksempler, og ikke spørgsmål om kirkens selvforståelse eller behov. Kommunerne ser i disse sager ikke på folkekirken som et trossamfund, men som en aktør involveret i spørgsmål om kulturarv. Hermed forvaltes der primært ud fra en sekulær logik, som handler om bevarelse af kulturlandskabet.

Den svenske religionssociolog *Magdalena Nordin* diskuterer, hvad der sker i samarbejdet mellem interreligiøse grupper og svenske kommuner. Samarbejdet mellem de interreligiøse grupper og kommunerne er et resultat af forestillinger om integrationsproblemer i lokalsamfundet, hvor de religiøse grupper har fået en rolle i integrationsarbejdet, som kan være med til at ændre sekulariseringsprocessen i kommunerne. Spørgsmålet er, hvad der sker, når religion bliver en del af det offentlige sekulære rum på baggrund af interreligiøse gruppers samarbejde med kommunale myndigheder og hvordan disse interreligiøse fora præger den pragmatiske sekularisme, som hidtil har været dominerende i Sverige? Det sekulære ideal i Sverige bliver lettere at omgås, da det ikke er en specifik religiøs gruppe, som der samarbejdes med, men en række religiøse grupper i et interreligiøst samarbejde. Hermed neutraliseres religion til fordel for et sekulært formål, nemlig integrationsprojektet, og religiøse grupper kan dermed indgå i det kommunale rum som en samarbejdspartner. Nogle af de problemer, som opstår på baggrund af den pluralistiske politik, er, hvilke religiøse grupper der skal inkluderes i det interreligiøse arbejde? Dette forhold analyseres også i artiklen. Empirien tager udgangspunkt i interviews med og observationer af møder i tre interreligiøse grupper.

I den sidste temaartikel af religionssociolog *Margit Warburg* analyseres juletræssagen fra Kokkedal. I november 2012 besluttede det muslimske flertal i bestyrelsen

for en almennyttig boligforening i Kokkedal at aflyse det fælles juletræ. Beslutningen vakte en hidsig, lokal og landsdækkende debat i medierne, og politikere og andre meningsdannere var stærkt uenige om, hvorvidt juletræet var af national eller religiøs betydning i Danmark. I artiklen forklarer Margit Warburg uenigheden ved, at juletræet er et civilreligiøst symbol og derfor rummer referencer til både religion og nation. Civilreligion forstås af Warburg ved, at nation og religion er de to centrale dimensioner, som udtrykker en national selvforståelse sat ind i en religiøs referenceramme. Når danske muslimer således aflyser det fælles juletræ, opfattes det af store dele af den danske offentlighed som et angreb på de danske nationale værdier og traditioner. Analysen viser, at i striden om juletræet lægges der vægt på begge dimensioner, men debattørerne fremhæver dem på forskellig vis. Nogle understregede modsætningen mellem muslimer og kristne, andre lagde vægt på konflikten som en del af den nationale kulturkamp og et spørgsmål om (manglende) integration, og nogle lagde vægt på begge synspunkter. Civilreligionsbegrebet giver sagen et nyt perspektiv til at forklare, hvorfor der var så mange fortolkninger på spil i sagen om bestyrelsens aflysning af juletræet i Kokkedal.

Endelig er der også en artikel uden for tema, nemlig politolog *Simon Laumann Jørgensens* analyse af de danske naturaliseringskrav. Spørgsmålet om naturaliseringskravenes rimelighed analyseres ud fra Habermas' bestemmelse af 'demokratisk autonomi' som en central demokratisk dyd i ethvert samfund. Danmark er blandt de lande, som stiller de største krav til indvandrere og efterkommere, der søger om statsborgerskab gennem naturalisering. Artiklens centrale spørgsmål er, om den førte politik har utilsigtede konsekvenser, som modvirker de politiske mål om at garantere, at de individer, der får statsborgerskab gennem naturalisering, er og bliver til kompetente demokratiske borgere. Artiklen konkluderer, at ud fra Habermas' perspektiv er naturaliseringsprogrammet ikke befordrende for demokratisk autonomi. Snarere underminerer de skrappe krav til naturalisering individers mulighed for at udøve deres kompetencer på baggrund af en anerkendelse af et potentiale for demokratisk autonomi og dannelse.

Brian Arly Jacobsen, Temaredaetør
København, september 2014

Referencer

- Berg-Sørensen, Anders B. 2011, „Et patchwork af religion og politik? Ground Zero, Cordoba House og Obamas politiske retorik“ i: *Kritik*, Vol. 44, Nr. 201, 2011, pp. 65-73.
- Eickelman, Dale F. and Piscatori, James 1996, *Muslim politics*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Jacobsen, Brian A. 2011, „Kampen om stormoskéerne i København – religionssociologisk belyst“ i: *Kritik*, Oktober, Vol. 44, Nr. 201, pp. 45-55.
- Lippert-Rasmussen, Kasper 2011, „Religionsdiskrimination, andenordensdiskrimination og religiøse samlingssteder“ i: *Kritik*, Oktober, Vol. 44, Nr. 201, pp. 56-64.
- Lægaard, Sune 2010, „Religiøse symboler, religionsfrihed og det offentlige rum: „Stormoskeer“ i København?“ i: *Politik*, Vol. 13, Nr. 4, 12, pp. 6-14.
- Gauthier, François; Martikainen, Tuomas & Woodhead, Linda 2013, „Introduction: Religion in Marcet Society“. In: Tuomas Martikainen & François Gauthier (eds.) *Religion in the Neoliberal Age. Political economy and Modes of governance*. Farnham: Ashgate Publishing, 1-21.
- Pedersen, Ove K. 2011. *Konkurrencestaten*. København: Hans Reitzel.
- Veer, Peter van der 1994, *Religious Nationalism: Hindus and Muslims in India*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press
- Wuthnow, Robert 1998, *After Heaven: Spirituality in America Since the 1950s*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

Noter

1. Tidsskriftet Politik har tidligere udgivet temanumre indenfor dette felt, „Religion & Politik“, *Politik*. Nr. 1, 9. årgang, 2006 og „Politiske symboler?“, *Politik*, Nr. 4, 13. årgang, 2010.
2. „Hospital indfører halal“ *Ekstra-Bladet* 21-07-2013.
3. Region Hovedstaden august 2013: Enhed for udvikling og Kvalitet, spørgsmål og svar: 118, 119, 120 <http://www.regionh.dk/NR/rdonlyres/8D94FEC7-5F88-4862-85D2-03807250E5B7/0/Svarpaaspml11811912013vedrmdadforplejningstilletafKennethKristensenBerth.pdf> (set 25-09-2014).
4. Jf. Konstitueringsaftale mellem Socialdemokraterne, Dansk Folkeparti og SF af 20. november 2013, hvori det hedder: „Ved udarbejdelse af kostplaner og menuer på Hvidovre Kommunes institutioner, skal det være en rettesnor, at fremmed madkultur skal betragtes som et supplement til – ikke en erstatning for dansk madkultur. Hensynet til fremmede kulturer må ikke hindre, at der udarbejdes/ serveres traditionelle danske retter.“